

УДК 378.046.4

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi54.474>Демченко В. М.,
orcid.org/0000-0003-1841-7798

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ-МОВНИКА ДО ЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті вчителям-мовникам запропоновано ознайомитися з новітніми тенденціями в українській мові, що мають за основу ознаки органічності й логічності на відміну від калькованих російськомовних одиниць, які в умовах імперії активно впроваджувалися в українську мову, зокрема в її науковий стиль. На всіх рівнях національної мови простежено вживання означених нелогічних форм, що не лише виявляють неорганічність на її ґрунті, але й становлять загрозу її структурному розвитку.

Доведено, що для всіх російськомовних кальок в українській мові існують питомі відповідники, частина з яких мають давнє походження (мито, кордон, межа тощо), пізніше (податок, перебуває, зокрема тощо) та більшість із яких є логічнішими й, звичайно, органічнішими на ґрунті української мови. З'ясовано, що укладачі словників і довідників не завжди керуються головним принципом у сучасному розвитку нашої національної мови – на першому місці питомий українськомовний відповідник, а вже далі – калькований (і то з позначкою «застаріле»). Цей принцип сьогодні надто важливий і визначальний, адже від його дотримання залежить розвиток не лише державної мови, але й загалом української державності, що має якнайшвидше позбутися російсько-советських рудиментів і маркерів.

Зроблено висновок, що нелогічні форми в українській мові переважно походять із російської як мови колишньої метрополії, а тому ці форми позначені маркером імперської культури та ідеології, що простежено на прикладі окремих слів (необхідно, повинні, співробітник тощо). Із тим виявлено ідеологічну екстралінгвістичну складову, що загрожує як українській мові, так й іншим сферам суспільного життя – управлінській, правовій, економічній тощо. Така загроза ще більш ускладнюється в умовах війни, де в ролі загартника постала саме та колишня метрополія.

Ключові слова: логічний вимір у мові, науковий стиль, рівні мови, мовна інновація, калькування.

Постановка проблеми. Упродовж ХХІ сторіччя в українському мовознавстві відбуваються численні трансформації як на зовнішньо-, так і на внутрішньоструктурному рівнях, адже з нівелюванням впливу колишньої метрополійної мови – російської – на структуру та функціонування української остання отримала можливість досягти паритету у сторічних змаганнях у межах білінгвістичного протистояння «мова імперії – мова провінції». Українська мова набула статусу державної, стала вживатися в освіті на всіх рівнях і отримала пріоритет у публічній / управлінській сфері. Нарешті почалося очищення (хоча й незначними темпами) її від лексичних і морфологічних напашарувань російської мови. Проте як і в інших суспільних сферах, тут спостерігаються численні рудименти колишньої імперії, зокрема в колі освітянської та наукової спільноти, у вигляді певних стереотипів, яких потрібно було позбутися ще на початку офіційної незалежності, а сьогодні – в умовах відкритої війни з боку тієї імперії – і поготів.

Відповідно до наведених вище умов сучасний учитель / викладач української мови (як і будь-якої іншої гуманітарної навчальної дисципліни) мусить бачити як конкретні загрози з боку російської, так і засоби «лікування» нашої національної (етнічної) мови в логічному вимірі, а також ураховувати екстралінгвістичні чинники її розвитку. Ще 2013 року нами було опубліковано монографію «Українська мова: зорові та слухові

особливості сприйняття структурних елементів», рекомендовану до друку вченою радою Херсонської академії неперервної освіти [2], де проаналізовано деякі риси української мови в логічному вимірі, зокрема в художньому та науковому стилі. Надалі була низка пропозицій до нового Правопису (2019 року), стаття в Наукових записках Інституту законодавства Верховної Ради України (2018 року) й навіть лист до мовного омбудсмена Т. Кременя (2022 року), де надавалися деякі приклади алогізмів на найвищому функційному рівні мови, які потрібно виправити. Проте в остаточному вигляді Правопис залишився більшою мірою таким самим (з окремими реформаціями на кшталт *проекту* та кількома позиціями «на вибір», що дивно як для закону, нехай і мовного), стаття залишилася без дисонансу в колі законодавців, а пропозиції з листа зупинилися на шляху до відповідних виконавчих органів. Тобто спостерігаємо певний негатив – недостатню активність компетентних державців у захисті національної мови від впливу російської (до того ж – мови агресора), але й позитив – наявність нових, не підвладних тим колоніальним рудиментам, науковців, які, на жаль, все одно не мають достатнього впливу на владні структури.

Отже, маємо ситуацію певної невизначеності у сфері мовної структури, але й сподівання на швидкі трансформації по закінченні війни, коли воєнна перемога над колишньою метрополією зумовить соціальний підйом такого рівня, що й мова буде активно очищуватися від російських нашарувань. Саме до таким процесів має бути готовий шкільний учитель, адже він тоді мусить не лише прийняти ці зміни, але й сам їх зрозуміти, щоб правильно пояснити як учням, так і їх батькам.

Аналіз досліджень. Вивченню питань чистоти української мови присвячено чимало досліджень, частина яких звернена й до шкільного вчителя. Серед авторів-науковців відзначаємо тих, хто виявляє більш сучасні погляди з цієї проблеми, продовжуючи справу видатного мовного пуриста О. Пономарева. Так, А. Венцковський аналізує шкідливий вплив калькування саме в освітньому середовищі [1], С. Караванський більш конкретно намагається вирішити цю проблему в галузі лексикографії [3], Л. Масенко розглядає мовні виклики через соціолінгвістичну призму, аналізуючи імперські маркери у слововживанні [4]. Однак у концептуальному вимірі таке дослідження потрібно базувати на працях і поглядах таких видатних борців за статусність української мови, як І. Огієнко (досліджував функційний рівень мови, зважаючи на діалектні та сленгові форми й укладаючи відповідні словники) [5], та П. Штепа (на публіцистичному рівні протиставляв українську мову – органічну та багату – російській, що звужена у своїх ідеологічних концепціях) [8]. Як лакуну можемо відзначити розгляд можливостей протистояння російськомовному калькуванню на всіх мовних рівнях відповідно до логічного виміру.

Мета статті – проаналізувати окремі нелогічні елементи в сучасній українській мові на всіх її рівнях з орієнтацією сучасного вчителя-мовника на логічні тенденції та можливі зміни в мовній структурі.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, етнічна мова відзначається насамперед своєю органічністю, адже її лексика переважно первинна – походить від окремих діалектів, а ті у свою чергу є давнішими від зародження письма, тобто інформація між носіями передавалася усно – з покоління в покоління, зберігаючи не лише давні мовні форми, але й певні ментальні засади. У такому разі органічна форма часом не відповідає логічній (раціональній), оскільки визначається саме на ґрунті етнічної мови. Із цим пов'язана ситуація, коли логічні форми в одній мові є нелогічним в іншій, і водночас те, що є нормою в одного етносу, в іншого може бути забороненим або викликати відразу.

Тобто мовна логіка не становить загальнолюдського конгломерату, а є актуальною для окремого етносу (народу, цивілізації). Так, в українській мові *наполягати* походить від дієслова *лежати*, а в російській *настоять* – від *стояти*. Ще відомі приклади: *свято* – *праздник* (ставлення до певного дня з пошаною, з певними ритуалами на протизагу проведення цього дня «праздно», нічого не роблячи), *одружитися* з... – *жениться* на...

(подружжя рівних людей на протипагу вищого статусу чоловіка). Ці приклади та багато інших мають бути показані учнівській молоді як доказ принципової відмінності між українським і російським етносами, що на сьогодні дуже важливо в умовах інформаційного протистояння з агресором, який на поширення зворотної дезінформації впродовж останнього століття витрачав чималі кошти та адміністративні ресурси.

Перед тим, як розпочати огляд мовних рівнів у сенсі фактичних і прогнозованих новацій, потрактуємо кілька термінів, які вживатимемо в цій розвідці. По-перше, потрібно враховувати сьогочасну трансформацію терміна *національний*, що хоча й стосується української нації як «самобутньої спільноти, об'єднаної назвою, символами, географічним та етносоціальним походженням, історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних цінностей, зокрема українською мовою і народними традиціями» [6], проте таким може себе «усвідомити» (тобто виявити таку ідентичність) будь-хто, незважаючи на фактичне етнічне походження. Тобто, за Законом України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», разом розглядаються ознаки *громадянська* та *національна* щодо ідентичності, часом навіть як невід'ємні складові.

Зрештою з початком війни переважна більшість українських громадян, особливо вже власне українські покоління, чітко усвідомили цю ідентичність, і це був саме громадянський поштовх, а тому почуття патріотизму й національної усвідомленості злилися в один конгломерат. Зрозуміло, що чинна влада мала тут на увазі ще один чинник об'єднання народу України в боротьбі проти загарбника – цю громадянськість, незважаючи на будь-яку диференціацію – етнічну, вікову, освітню, статеву, статусну. І влада виявилася права в цьому, хоча й певна помірність у соціальному імперативі, особливо в умовах воєнного стану, дещо гальмує патріотичне піднесення.

З іншого боку, термін *етнічний* вибираємо як такий, що безпосередньо стосується власне українців, адже передбачає також вищезначені символи, історичну пам'ять, духовно-культурні цінності, мову й традиції, але на рівні не власне ідентифікаційному, а ментальному, що враховує ще й психологічні реакції та підсвідомі мотиви. Також не забуваємо в цих комплексах (національному / громадському та етнічному) сонму героїв, які боролися за незалежність українців і їх власну державу. Серед них також можуть бути не етнічні українці (наприклад, Василь Вишиваний-Габсбург або Сергій Параджанов). У такому разі визнання таких героїв (наприклад, Степана Бандери) громадянами України свідчить про вищенаведену їх ідентичність.

Ще один термін заслуговує на увагу через вікову недбалу нелогічність. Слово *радянський* походить від іменника *рада* й передбачає відповідну основу тієї держави – «владу рад», вдало придуману «вождем пролетаріату» (також фікція, адже до чого той індіанський «вождь» і «пролетаріат», представників якого серед перших більшовиків не було взагалі). Насправді ж (і це вже не секрет ні для кого) жодної влади ті ради (на всіх рівнях – від Верховної до шкільної) не мали, а фактично країною керувала партія. Саме тому термін *радянський* використовувати не можна, адже такими чином ми продовжуємо сумну традицію задуреного народу, що не має можливості отримати адекватну і правдиву інформацію через закритість свого суспільства. І саме тому ми використовуємо термін *советський* як певний історичний штамп (як в англійській мові *soviet*).

На рівні фонетики (те, що чуємо) та графіки (те, що бачимо) викликають зауваження прізвища *Андреев*, *Гуреев* через позначення таким чином твердості приголосного *р*: чому їх потрібно відокремлювати від аналогічних за формою *Матвеева* чи *Й Сергеева*? У їх основі – одна модель на *-ній*, і у вимові той же *Зверев* доволі неорганічний. Тобто спостерігається нелогічність і неорганічність такої словоформи. В усній вимові прізвища часто вимовляються по-російськи (*Петров*, *Алексеев*), хоча за правилом мають бути зіставні з українськими іменами (*Петров*, *Алексеев*). Щоправда, не за горами правило про написання таких одиниць відповідно до вимови в оригіналі,

але якщо це громадяни України, вони мають обзиватися згідно із законами української фонетики. Що ж до графічного позначення, то може бути наявною нелогічність у сприйнятті написаного. Наприклад, під час перенесення частини слова в інший рядок на цій частині акцентується увага читача, і він читає: *нар-котики*, *бан-дура*, *ро-блять*, що є неорганічним на ґрунті української мови – традиційно милозвучної.

На рівні лексики існує небезпека поступової кодифікації алогічних форм (зокрема й через їх публічне неодноразове повторення авторитетними діячами чи використання законодавцями й науковцями). Наприклад, частотна на сьогодні одиниця *виклики* у значенні «проблеми» відповідає такій семантиці лише частково, і то не завжди, через що наявна семантична колізія: *виклики державі* (тобто протистояння їй) чи *виклики держави* (її проблеми)? Певно, саме другий варіант є зайвим. Алогічними є також назви брендів у синтаксичному контексті: «послуги *Інтернет*», «святкуй з *Кока-Кола*», «перемоги братів *Кличко*», що порушують закони логічності української мови через відсутність відмінювання.

На морфологічному рівні відзначаємо давню нелогічність, що прийшла також, звісно, з російської мови й там також є алогічною, проте через традиційний самодержавний волюнтаризм в усіх сферах (зокрема й мовній), що виявляється в геть не науковому аргументі «так прийнято», ці одиниці пишуться вже років двісті неправильно. Це деякі складні слова, але небезпечним є те, що вони використовуються саме в науці й відповідно кодифіковані у словниках, підручниках і навіть державних документах, зокрема законах і кодексах.

Отже, маємо модель «...-правовий», що походить від словосполучень «... право». За нею пишуться чимало термінів – *державно-правовий*, *адміністративно-правовий*, *міжнародно-правовий* та інші, а також варіанти з ознакою – *процесуальний*. Ці терміни кодифіковані також у назвах відповідних навчальних дисциплін і кафедр. З'являються й новітні варіанти – наприклад, *публічно-правовий*. І всі вони пишуться неправильно, адже в їх основі – підрядні словосполучення *державне право*, *адміністративне право*, *міжнародне право*, *публічне право*, які потребують написання разом у межах відповідних похідних складних слів (ще: *публічна влада* – *публічновладний*).

Чомусь не виникає супротиву з боку тих правників і державників, що «звикли» до такої моделі, написання разом складних слів із цього ж поля – *загальноправові* (від *загальне право*) та *приватноправові* (від *приватне право*). До того ж остання форма не правильна семантично, адже це знов-таки переклад рос. *частное* (у такому разі має бути «часткове», «окреме» чи «конкретне», а тому *конкретноправові*). Тобто наявна ситуація психологічного нав'ювання з боку отого імперського «так прийнято» – іншого аргументу немає в жодному словнику чи підручнику. І навпаки – кожен школяр знає, що написання з дефісом позначає семантику «і такий, і такий», тобто *публічно-правовий* – то «і публічний, і правовий». Звісно, таке значення може бути, але коли не йдеться про *публічне право*.

Варто зауважити, що дехто з науковців – укладачів документів – це підсвідомо відчуває, а тому маємо новітні варіанти «Адміністративний процесуальний кодекс», «Кодекс про адміністративні порушення», тобто варіантів написання разом, як це було б відповідно до правила (на зразок *державноправовий*), ніхто не розглядає, намагаючись вирішити цю колізію простіше – через написання поняття / терміна окремими частинами (*державний правовий*). У сенсі розуміння людьми це логічно.

Однак не забуваємо, що це була проста модель складного слова, а в науці, зокрема соціології, педагогіці, психології, таких слів дуже багато й вони семантично складніші. Це зокрема *суспільно корисний*, *соціально схвальний*, *морально зрілий*, *професійно значущий*, *особистісно зорієнтований* тощо, де наявний підрядний зв'язок, але дещо складніший за семантикою. Тут колізія виявляється в тому, що написання з дефісом – то буде помилка, а разом – геть незвична форма. Через те й намагаємося писати ті частини окремо. І все ж таки правильна форма є найбільш логічна. Так, *професійнопідготовлений*

візуально чітко передає семантику «підготовлений до професії»; інший же варіант – *професійно підготовлений* – ілюструватиме значення «підготовлений професійно».

Сприйняття довгих складних слів, можливо, ускладнене збігом двох однакових голосних усередині (*особистісноорієнтований, індивідуальноособистісний*), проте є вже давно кодифіковані одиниці *загальноосвітні, високоосвічені*, що не викликають таких ускладнень. Зрештою повторимося: потрібно чітко дотримуватися логічного правила про підрядне словосполучення, яке породжує складне слово, де ці частини пишуться нерозривно. Що ж до звикання, то воно сьогодні відбувається дуже швидко – пропорційно до частотної повторюваності цього слова.

На синтаксичному рівні об'єктом нашого розгляду є й розділові знаки – можливо, формально потрібні, але часом не логічні, а тому в перспективі вони не будуть такими частотними. Річ у тім, що в усному мовленні паузи, які безпосередньо пов'язані з розділовими знаками, з ним не ототожнюються, а тому на письмі сприймаються через зорові зв'язки з мисленням. Так, у сталій конструкції наукового мовлення «розглядаючи це питання, відзначимо, що...» звично виокремлюється дієприслівниковий зворот *розглядаючи це питання*, однак наявність частих ком де що гальмує думку-сприйняття. Пропонуємо вирішити цю проблему таким чином: «у розгляді цього питання відзначимо, що...»).

У реченні «Використовуємо два підходи: звужений і розширений» учитель пропонує формальну підказку «а саме», адже і сам колись її засвоїв ще учнем. Але логічно тут відчуваємо просторову ознаку: *є два підходи – звужений і розширений*. Сприймаючи цей текст, читач ніби супроводжує поглядом таке спрямування, що візуально схоже на знак тире (у протилежному разі – від двокрапки – очікується «внутрішнє» розкриття теми). Отже, у просторовому вимірі зміст висловлювання розкривається через тире, а у внутрішньому, смислового – через двокрапку.

Ще одним випадком безкомпромісного сприйняття правила є вставні слова, що підсвідомо завжди відокремлюються, але також часом така дія є зайвою. Наприклад, у фрагменті «така практика, *звичайно*, покращує діяльність» виявляється модальна логіка: мовець демонструє своє позитивне ставлення до висловленого твердження. Однак без виділення («така практика *звичайно* покращує діяльність») також наявна логіка: мовець зазначає, що покращення виявляється завжди. Тобто обидві ситуації об'єднують сема переконаності в покращенні діяльності, й тому вистачить одного варіанта, яким є саме другий, адже загалом аналізований вислів апріорі є авторським, через що якісь модальні елементи взагалі є зайвими.

На рівні фразеології також можуть функціювати нелогічні елементи (мова йде не про ідіоматичні сполуки – апріорі не логічні). У науковому стилі такі одиниці – переважно кальковані, і якщо є більш органічний на українському ґрунті відповідник, то варто використати саме його, адже він часто і більш логічний. Таким, наприклад, є словосполучення *поставлене питання*, де виділене слово часто замінюється на *висунуте*, що також не дуже органічне. Зрештою пропонуємо в цьому разі використовувати, скажімо, *зазначене (нами) чи запропоноване*, хоча це не настільки критично. Інший випадок – *носить характер* (певна проблема, наприклад) – є вже критичним, що потрібно змінити за допомогою універсальної одиниці – допоміжного дієслова *мати* (тобто «*проблема має характер*»). До речі, ці всі *лежить, стоїть* (наприклад, *в основі проблеми*) такі ж нелогічні, як відомий нам із дитинства алогізм *дощ іде*, де логічнішим буде *дощ падає* (як в усіх «розвинених» мовах, крім російської).

Наразі потрібно повернутися назад – до розгляду лексичного рівня, який вартує більш розгорнутого аналізу, адже безпосередньо пов'язаний із калькуванням російських одиниць, що, як ми вже зрозуміли, є найбільш небезпечним явищем для зміцнення й розвитку структури української мови, адже вносить у неї чимало алогізмів. Тому коротко проаналізуємо деякі з них. Такою є, наприклад, лексема *замісник*, що асоціюється з дією «заміснити» (*замішування, замішувати, заміс*). Тобто ця особа щось

заміщує (глину, тісто), а не «заміщує когось», як подають численні словники. Зрозуміло, що мовна логіка відшукує тут сему «замість когось» (через спрощення в групі *-стн-* виникає така словоформа, проте сполука *-ст-* чергується вже з *-шч-* (графічно *щ*), через що має бути *заміщувач*, а не *замісник*). Пропонуємо й тут використовувати одиницю *заступник* на позначення й особи, й хімічного елемента, які тимчасово заступають такі об'єкти (для постійного заступання вже давно існує термін *заступник*).

Зауважимо, що ми тут говоримо про сприйняття (розуміння, асоціації) саме носіїв української мови як функційно першої, у яких вона міститься в генетичному коді. У таких мовців кальковані одиниці *замісник*, *спір*, *довіреність* узагалі не так асоціюються, як планували укладачі численних перекладних словників. Так, у довіднику 2011 року, який навіть містить словничок «Мовностилістичні поради щодо українського слововживання» [7], *замісник* маркується як «рідковживане слово», проте існує *довіреність* і *задача* у значенні «завдання», *рисунок* на позначення малюнка в наукових працях, *знаходиться* (давно потрібно змінювати на *перебуває*, *розміщується*, *розташовується*), *дохід* (варто змінити на логічний *прибуток*, адже є й однозвучний сленгізм у значенні «дійшло до розуміння»), *напрям* (краще остаточно змінити на *напрямок* за аналогією до *відтинок*, *кутник* тощо), *надія* (існує більш стильова однозначна одиниця *сподівання*), *чоловік* (на позначення людини, що не правильно в будь-якому сенсі, зважаючи ще й на сучасну тенденцію введення фемінітивів у мові, а також на багатофункційний відповідник *особа*), *співробітник* (на позначення працівника, а не колеги, що є маркером советських реалій, де така особа «співробітничала» з всілякими «органами»).

Якщо окремо розглядати стильовий рівень мови, то чимало вже проаналізованих нами одиниць як алогічні використовуються саме в науковому стилі. Можна додати до них термін *відмітка* у значенні «позначка», що є алогічним на ґрунті української мови, адже *відмітити* – це тоді *відзначити* (*позначити*), а тому правильною буде *позначка*; у *відношенні* (когось) – *стосовно* (*щодо*); *постановлення* (рішення) – *винесення* (рос. *постановление*); *додержання* (правил) – *дотримання* (адже від дієслова *тримати* – на протигагу кальці *держати*); *ставлення до релігії* – *віросповідання* (адже це не особисте сприйняття релігії, а належність до певної конфесії); *оборот* – *обіг* (перше – пряма калька), *відмінити* – *скасувати* та ін.

Висновки. Отже, розглянувши деякі нелогічні мовні форми в межах наукового стилю української мови, можна зробити головний висновок про переважне їх походження з російської як мови колишньої метрополії, а тому ці форми – носії маркера загальної імперської культури та ідеології. На прикладі окремих слів (*необхідно*, *повинні*, *співробітник* тощо) виявлено таку ідеологічну екстралінгвістичну складову, що становить ще більшу загрозу в умовах загарбницької війни, яку й розв'язала та колишня метрополія проти України. Доведено, що для всіх російськомовних кальок в українській мові існують питомі відповідники, частина з яких мають давнє походження (*мито*, *кордон*, *межа* тощо), пізніше (*податок*, *перебуває*, *зокрема* тощо) та більшість із яких є логічнішими й, звичайно, органічнішими на ґрунті української мови. З'ясовано, що укладачі словників і довідників не завжди керуються головним принципом у сучасному розвитку нашої національної мови – на першому місці питомий українськомовний відповідник, а вже далі – калькований (і то з позначкою «застаріле»). Цей принцип сьогодні надто важливий і визначальний, адже від його дотримання залежить розвиток не лише державної мови, але й загалом української державності, що має якнайшвидше позбутися російсько-советських рудиментів і маркерів.

Як перспективу досліджень такого напрямку можна зазначити вивчення нових надходжень в українську мову у XXI столітті, зокрема термінів зі сфери інформаційних технологій, у площині їх логічності.

Список використаних джерел:

1. Венцковський А. Калькуємо, забувши слово рідне... *Всеукраїнський загальнополітичний освітянський тижневик «Персонал Плюс»*. № 32 (284). 19–25 серпня 2008 року. URL : <http://www.personal-plus.net/284/3610.html>
2. Демченко В. М. Українська мова: зорові та слухові особливості сприйняття структурних елементів: монографія. Херсон, 2013. 104 с.
3. Караванський С. Російсько-український словник складної лексики. Львів: БаК, 2006. 562 с.
4. Масенко Л. Мова радянського тоталітаризму. Київ: ТОВ «Вид-во «Кліо», 2017. 240 с.
5. Огієнко І. Словник місцевих слів у літературній мові не вживаних. Жовква: Друкарня О. О. Василян, 1934. 154 с.
6. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13 грудня 2022 року № 2834-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t222834>
7. Українська мова: сучасний довідник / Дубічинський В. В. Харків: КК «Клуб сімейного дозвілля», 2011. С. 325.
8. Штепа П. Московство, його походження, зміст, форми й історична тяглість. Ч. 1. Торонто: Вид. С. Стасишина, 1968. 345 с.

References:

1. Ventskovskiy, A. (2008). Kalkuiemo, zabuvshy slovo ridne.... [Let's calculate, having forgotten the word native...]. *Vseukrainskyi zahalnopolitychnyi osvitiatskyi tyzhnevyyk «Personal Plus»*, 32 (284). Retrieved from <http://www.personal-plus.net/284/3610.html> [in Ukrainian].
2. Demchenko, V. M. (2013). *Ukrainska mova: zorovi ta slukhovi osoblyvosti spryiniattia strukturnykh elementiv* [Ukrainian language: visual and auditory features of perception of structural elements]. Kherson [in Ukrainian].
3. Karavanskyi, S. (2006). *Rosiisko-ukrainskyi slovnyk skladnoi leksyky* [Russian-Ukrainian dictionary of complex vocabulary]. Lviv [in Ukrainian].
4. Masenko, L. (2017). *Mova radianskoho totalitaryzmu* [The language of Soviet totalitarianism]. Kyiv [in Ukrainian].
5. Ohiienko, I. (1934). *Slovnyk mistsevykh sliv u literaturnii movi ne vzhivanykh* [Dictionary of local words not in use in the literary language]. Zhovkva [in Ukrainian].
6. On the basic principles of state policy in the sphere of establishing Ukrainian national and civil identity, Law of Ukraine dated December 13, 2022 No. 2834-IX. Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/t222834> [in Ukrainian].
7. Dubichynskiy, V. V. (2011). *Ukrainska mova: suchasnyi dovidnyk* [Ukrainian language: a modern guide]. Kharkiv [in Ukrainian].
8. Shtepa, P. (1968). *Moskovstvo, yoho pokhodzhennia, zmist, formy y istorychna tiahlist* [Muscovites, its origin, content, forms and historical continuity]. (Part 1). Toronto [in Ukrainian].

Demchenko V. M.,

orcid.org/0000-0003-1841-7798

**LANGUAGE TEACHER TRAINING FOR LOGICAL INNOVATIONS
IN THE UKRAINIAN LANGUAGE**

In the article, language teachers are invited to familiarize themselves with the latest trends in the Ukrainian language, which are based on signs of organicity and logic, in contrast to the copied Russian-language units, which were actively introduced into the Ukrainian language under the conditions of the empire, in particular, into its scientific style. At all levels of the national language, the use of certain illogical forms can be traced, which not only reveal the inorganic nature of the language, but also pose a threat to its structural development.

It has been proven that for all Russian-language calicos there are specific counterparts in the Ukrainian language, some of which are of ancient origin (toll, border etc.), later (tax, stays, in particular, etc.), and most of which are more logical and, of course, more organic on the basis of the Ukrainian language. It has been found that the compilers of dictionaries and reference books are not always guided by the main principle in the modern development of our national language - in the first place is the specific Ukrainian-language counterpart, and then the tracing (and even then with the "outdated" mark). This principle is extremely important and decisive today, because the development

of not only the state language, but also of Ukrainian statehood in general depends on its observance, which must get rid of Russian-Soviet vestiges and markers as soon as possible.

It has been concluded that illogical forms in the Ukrainian language mainly come from Russian as the language of the former metropolis, and therefore these forms are marked with a marker of imperial culture and ideology, which is traced on the example of individual words (necessary, must, employee, etc.). With that, an ideological extra-linguistic component has been discovered, which poses a threat to both the Ukrainian language and other spheres of social life – administrative, legal, economic, etc. Such a threat is even more complicated in the conditions of war, where the role of the invader is that former metropolis.

Key words: logical dimension in language, scientific style, language levels, language innovation, tracing.

Дата надходження статті: 07.09.2023 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Данилюк С. С.

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi54.476>

Літківа О. І.;

orcid.org/0009-0005-6617-2491

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ КЕЙС-СТАДІ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ СУДНОВИХ МЕХАНІКІВ У ПРОЦЕСІ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті проаналізовано, як можна використовувати метод кейс-стаді для формування критичного мислення майбутніх суднових механіків у процесі іншомовної підготовки. Незважаючи на технологічний прогрес, певні аспекти роботи в морі (аналіз нестандартних ситуацій, запобігання їм і реагування на них) усе ще вимагають людської інтуїції та розвинутого критичного мислення.

Наголошено, що використання методу кейс-стаді у процесі іншомовної підготовки допомагає майбутнім судновим механікам розвинути критичне мислення, дослідити факти, що призводять до помилкових рішень, оволодіти відповідними до галузевих стандартів моделями ухвалення правильних рішень. Це сприятиме підвищенню безпеки та надійності за рахунок зниження ризику аварій, інцидентів чи збоїв механізмів на судні.

Перелічено причини, з яких нестандартні, нешаблонні навички критичного типу мислення суднових механіків світового флоту мають розвиватися саме англійською мовою. Окреслено важливі етапи роботи з кейсами – ознайомлення; заохочення; аналізування; припущення; висунення гіпотези; оцінювання та критика; ухвалення рішення; обговорення; закріплення досвіду з іншими кейсами.

Обґрунтовано психолого-педагогічні умови формування критичного мислення майбутніх суднових механіків у процесі іншомовної підготовки з використанням методу кейс-стаді: добір і розроблення кейсів; активне навчальне середовище; чіткі навчальні цілі; ознайомлення з моделями критичного мислення; групові обговорення; структурований критичний аналіз кейсів; прозорі рубрики оцінювання; зворотній зв'язок; використання скаффолдингу.

Зроблено висновки, що запропоновані етапи роботи з кейсами і створення психолого-педагогічних умов організації кейс-стаді у процесі іншомовної підготовки покращують показники формування навичок критичного мислення майбутніх суднових механіків.

Ключові слова: критичне мислення, іншомовна підготовка, суднові механіки, англійська мова, психолого-педагогічні умови.

*© Літківа О. І.